

КРАХЪТ НА СЪСЛОВНОТО НАРОДОВЛАСТИЕ

Превратът на 9 юни 1923 г.

Полк. о. р. доц. д-р инж. Г.Кокеров

Всеки преврат е насилие срещу конституцията, демокрацията и законния ред, определен съгласно волята на народа. Затова държавните преврати са като земетресения – разтърсват из основи държавата и стряскат гражданите ѝ.

Превратите в българската история са свързани (може би случайно) с цифрата девет – 9.08.1886 г., 9.09.1923 г., 19.05.1934 г. 9.09.1944 г. Споменатите печални събития оставят тежки, неприятни и печални следи в съзнанието и душевността на българите.

Главна действаща сила на всички преврати е армията. Но само армия, покрила знамената си със слава на бойното поле е способна да извърши преврат. Офицерите, защитили с чест и достойнство свободата и независимостта на Отечеството “в сурови дни на бойна слава” могат да се намесят в политиката и да посегнат на законното правителство в името на осъществяването на националните идеали и националните интереси, когато те са застрашени

В края на септември 1918 г. българската армия спечели последното сражение на Първата световна война при Дойран. След години на мъки, тегла, жертви и лишения армията изпълни дълга си, но не успя да осигури възможност на изстрадала България да използва резултатите от победите на своите славни синове. Мъката и болката, препълнили сърцата и трупани с месеци и години се отприщиха и като огромна лавина се понесоха от македонския фронт към София. Сред войниците се оказват и „народните“ водачи Александър Стамболийски и Райко Даскалов. Те овладяват могъщата сила на войнишкия гняв и я повеждат по изгодни за тях пътища. В тези събития никъде не се чува и споменава името на тесните социалисти и тяхната партия.

Социалистите и земеделците говореха много месеци против войната, против правителството и България, но не обясняваха кому служат. И до сега не е ясно от многото страници, изписани от историци, политици и други специалисти за чии интереси беше организиран погромът на Добро поле и на кого служеха ръководителите нар. нар. „Войнишко въстание”. И досега историята не ни е обяснила, как се случи така, че една армия победителка напуска фронта и става масов дезертър.

След войната и последвалия я унизителен Ньойски договор (27.11. 1919 г.) настъпват тежки дни за армията; започват всеобщи уволнения. Страната се изпълва със съкратени офицери, герои от войните, кавалери по на няколко бойни награди. Вместо съчувствие и подкрепа, ги посрещат ехидно злорадство и неприкрита омраза. Страниците на вестниците се изпълват с нападки срещу офицерството. Изтощеният, изстрадал и разстроен от войните и националните катастрофи български народ е силно повлиян от левите идеи, проповядвани от социалистите и земеделците.

В тези условия е създаден Военния съюз. Причините за неговото създаване са следните: опасността от завземане на властта в България от комунистите; липсата на вяра сред офицерството в управлението на страната, че то може да спаси България от настъпващия болшеvizъм; страхът на офицерството за бъдещето на България и за своето собствено бъдеще. Принципите, върху които се създава военният съюз са „обновление, защита и обединение” и „Един за всички, всички за един.” На 6 октомври 1919 Г. Александър Стамболийски става премиер на коалиционното правителство и заема длъжността министър на войната. Същия ден оповестява това в заповед до цялата армия. Като научава за съществуването на Военния съюз той събира на 8 октомври офицерите от Софийския гарнизон и им обяснява катастрофалното положение на държавата. Като признава, че офицерите са изпълнили честно дълга си към Отечеството министърът обвинява за националните катастрофи политиките, което си е самата истина. Обещава, че правителството

няма да изхвърли съкратените офицери на улицата. Скоро след това е приет закон, според който офицерите и подофицерите, уволнени не по политически причини получават обезщетение до 18 брутни месечни заплати в зависимост от срока на службата.

В продължение на една година е извършена и военна реформа, съгласно повелите на Ньойския договор В хода на реформата са уволнени всички ръководители на Военния съюз, а самият той е разформиран със заповед на министъра на войната. До края на 1920 г. числеността на въоръжените сили в България е приведена съгласно изискванията на Ньойския договор - 20 хил. души армия, 10 хил. души жандармерия, 3 хил. души погранична стража и 1650 души офицери

Изборите на 28 март 1920 г. са спечелени от Земеделския съюз. но не им донасят парламентарно мнозинство. От 229 мандата земеделците получават само 110. За да си осигури болшинство е Народното събрание правителството на Стамболийски без причина касира 13 депутата (9 комунисти, 3 демократи и 1 прогресист) Тъй като касирани депутати не се заместват, земеделците си осигуряват едно съвсем крехко парламентарно мнозинство от 2 гласа Опрян върху това мнозинство кабинетът на Стамболийски, изповядващ принципите на народовластието, установява съсловно земеделско насилие над мнозинството от народа Всички опозиционни партии, начело с комунистите се настройват вражески към правителството на Стамболийски и към БЗНС. Това е първата грешка на оригиналния и самобитен български държавник. За съжаление, тя не остава последна. Последва я низ от политически грешки, една от друга по-груби, по-неприятни и по-брутални.

Изпълнявайки повелите на Ньойския договор правителството извършва масови съкращения на армията, поради което срещу него се настройва и офицерство-то. Друга причина за неприязнените чувства на офицерството бе нарушената традиция военният министър да не е военен, а гражданско лице.

БЗНС се сблъсква и с църквата. Причината за това е грубата намеса на Стамболийски в работата на българската православна църква по измененията в ексархийския устав и намерението на правителството да вземе сградата на Духовната семинария за агрономически факултет, а семинарията да се премести в Рилския манастир.

Външната политика на Стамболийски се ориентира към Съглашението. За да угоди на Англия и Франция правителството му започва една недостатъчно разумна и твърде сервилна политика към страните от т. нар. малка Антанта. Особено силен обществен отзвук има политиката му към Сърбо-хърватското кралство. При това тази политика не винаги се съобразява с националните интереси на България. С това правителството на Стамболийски си спечели неприятелството на ВМРО и на голяма част от македонските бежанци.

Открива се конфликт и с академичното тяло. Формална причина за това е въвеждането на фонетичния правопис, предложен от министъра на народното просвещение Стоян Омарчевски Избухва скандал, изпълнен с много силни реплики от двете страни. Министърът обвинява професорите, че искат да затворят университета, а академичното тяло обвинява министъра, че с действията си унищожава университетската автономия. Стамболийски заплашва, че ще пръсне факултетите във Варна, Пловдив и Русе и ще назначи управители на университетските клонове и преподаватели на народовластни начала.

Непрекъснато се разширява КРЪГЪТ НА ЗАСЕГНАТИТЕ от земеделското правителство и последното постепенно губи почва под краката си, лишава се от обществена подкрепа. Вместо да обърне внимание на растящата непопулярност на политиката му и не скритата обществена омраза и злоба към кабинета. Стамболийски се опира на народната подкрепа, получена в изборите и на идеите на народовластието, които са теоретична основа на практическите му действия.

През 1921 г. е възстановен нелегално Военният съюз и за ръководител е избран началникът на Географския институт полковник Иван Вълков, известен генералщабен офицер, участник във войните (началник щаб на Източния сектор на Одринската крепост през 1913 г. и началник на оперативния отдел на Втора армия през 1915-1918г.). Политически секретар на съюза става запасният майор Никола Рачев.

В края на 1921 г. е създадена политическа надпартийна формация "Народен сговор", в която влизат много запасни офицери: генералите Иван Луков, Иван Русев, Велизар Лазаров, подполковниците Кимон Георгиев, Христо Герджиков, Любен Стоенчев, майор Никола Рачев и други. Председател на "Народния сговор" става професорът по политическа икономия в Софийския университет Александър Цанков. В края на ноември 1922 г. Ал. Цанков и Ал. Греков, редактор на в. „Слово" се срещат с полковник Ив. Вълков. Събират се в дома на проф. Цанков на ул. „Витошка" 57. Разменят си мнения за политическото състояние в страната. Сговористите съобщават на полк. Вълков, че знаят за недоверието на военните към старите партии и искат да узнаят мнението му за новата над партийна организация и нейната програма Вежлив, коректен и изискан Вълков слуша внимателно, но не бърза да даде конкретен отговор. Полковникът се съгласява с мнението на проф. Цанков за тясно взаимодействие между военните и опозиционно настроените политици.

Особено трудна се оказва политическата подготовка на преврата. За премиер бе нужно политическо лице с достатъчно авторитет, обществен престиж и способности на държавник. Отначало за тази длъжност е определен кюстендилският адвокат д-р Христо П. Славейков (един от синовете на дядо Славейков) - известен член на Демократическата партия, бивш зам.-председател на Петото Велико народно събрание, председател на Четиринадесетото народно събрание (1908-1910 г.) и Министър на правосъдието (1910-1911 г.). Кандидатурата му е отклонена понеже е от партията на Ал. Малинов, чието правителство е подведено под отговорност за втората национална катастрофа.

Друга кандидатура, която се разглежда е на софийския адвокат д-р Кръстьо Пастухов, широк социалист. И д-р Пастухов не е одобрен, защото името му по това време се свързва с потушаване на демонстрациите и Транспортната стачка през 1920 г., когато министър на вътрешните работи коалиционния кабинет на Александър Стамболийски. Търси се „неопетнена" политическа личност от коя да е партия (без БКП и БЗНС). Определеният премиер трябва да притежава такива качества, че да не може да бъде упрекнат Военният съюз за пристрастие към една или друга политическа фигура. Накрая-изборът пада на професор Александър Цанков, председател на Народния сговор партиен. Има и други съображения за избора на професора: младини е бил член на Социалдемократическата партия, сътрудник на социалистическия печат, известен с псевдонима Александър Аджера.

Преди да се срещнат с проф. Ал. Цанков полковник Ив. Вълков и генерал Велизар Лазаров разговарят с демократа Андрей Ляпчев и народняка Атанас Буров. Офицерите много добре знаят, че армията може да сваля правителството, но не може да управлява страната. Затова поставят въпроса ясно и конкретно - какъв кабинет те (Ляпчев и Буров) виждат при евентуално падане на земеделското правителство. Двамата политици веднага отговарят: „Нека стане, кабинет ще имате веднага".

Двамата интелигентни офицери не са забравили печалната история от 09.08.1886 г., авантюрата на българските офицери, насъсквани от злобни и безотговорни политици и трагедията, разиграла се след това. Затова искат сигурна и надеждна подкрепа от политическите мъже на България. И я получават, но заедно с това разбират и друго. Военните могат да свалят правителството и с това си свършват работата. Съставянето на правителството и управление- то на страната е дело на политиците и военните трябва да стоят на страна.

Проведените на 22.04.1923 г. парламентарни избори са придружени с много насилие, терор и груби фалшификации. Организиран са масови преследвания на печата - малтретирани и интернирани са редакторите на много опозиционни вестници, някои от тях са конфискувани, с което им се нанасят

финансови удари Условиата при които се провеждат изборите внасят още по-голямо ожесточение на политическия живот в България. Изострят се нападите срещу правителството. Негодуванието срещу Стамболийски се разраства и на политическия хоризонт се задава облак тъмен.

Вестник „Работнически вестник“ от 23 април пише: „Какво представляват от себе си вчерашните избори? Израз на свободната воля на народа ли са тия избори? Не • общото равно, тайно и пряко избирателно право, поставено в основата на парламента биде потъпкано. На десетки хиляди работници и селяни е отнето правото да гласуват с арести, побоища и заплашвания, с военни екзекуции върху цели села, с въоръжени шапки, с куршуми.“

Постоянното присъствие на Военния съюз решава да нанесе удара в началото на 1923 г., но полковник Вълков изказа мнение да не се действа прибързано, да се доведе докрай подготовката на преврата, особено в политическо отношение. Не във всички военни гарнизони има внушаващи доверие офицери, посветени в заговора и готови да изведат подчинените си части за действие против правителството Много от новоназначените командири не са сигурни, а други не искат да участват ако се стигне до кръвопролитие. Началникът на Генералния щаб полк. Топалджиков усеща заговора и посочва водача. Стамболийски отминава без внимание доклада на дисциплинираният, стегнат и верен на клетвата офицер. Нещо повече, той се усъмнява в лоялността на полк. Топалджиков и на 20.04.1923 г. същият е уволнен в запаса „по негово желание“ като е повишен а звание генерал-майор.

В края на април 1923 г. е обсъден общият план за извършване на преврата въз основа на който всеки гарнизонен представител на Военния съюз трябва да разработи свой план, съобразен с местните условия. Всеки гарнизон определя обектите, които трябва да се овладеят и реда за овладяването мм: пощи, телеграфни станции и телефонни централи, жп гари, полицейски участъци. Предварително се съставят списъци и адреси на министри, окръжни и околийски управители, военни началници и общественици, верни на земеделската власт. Решава се ударът да бъде нанесен между 25 май и 10 юни, през нощта на петък срещу събота¹, защото петък е пазарен ден, в който полицаите обичали да се черпят със своите съселяни по кръчмите Уточнени са и дните 26 май, 2 или 9 юни. Първите две дати са пропуснати за уточняване на плановете и завършване на политическата подготовка. Направени са усилия поне част от дежурните офицери през нощта на преврата да бъдат членове на Военния съюз Всичко се извършва в пълна тайна. Въпреки това до правителството достигат сведения за готвения преврат.

За първи път Министерския съвет изслушва информация за подготовката на преврата на 4 юни, но не взема решение, защото е обсъждан и приетан проектобюджетът В заседанието на 6 юни сведенията вече са конкретни и се споменават имената на полк Вълков и ген Лазаров. На 7 юни министрите участват в заседанието на Народното събрание. Тогава се е знаела и точната дата на преврата - 9 юни. Станало е известно и участието на ВМРО и част от руските емигранти. Предложено е да се отложи заседанието и народните представители да си отидат по родните места, но предложението е отхвърлено. Военният министър Константин Муравиев успокоява всички и заявява, че армията е готова да действа. Това действително е така, но армията вече е подготвена да изпълнява заповеди на ръководството на Военния съюз, а не на правителството. Министърът на вътрешните работи Христо Стоянов също е оптимист и уверява, че само полицията, която е в негово разпореждане е достатъчна, за да гарантира реда в Царството и смаже всеки опит за въоръжено насилие.

На 8 юни министърът на вътрешните работи повиква началника на жандармерията попи. Гаврил Личев, за да се посъветва за марките срещу заговорниците. Личев предлага заподозрените лица незабавно да

¹ Превратът на 9 август 1886 г. също е извършен в петък срещу събота

бъдат арестувани, а виновниците па бъдат предадени на съда. Тези препоръки са изпълнени, но след 9 юни, от новите министри. На 8 юни вечерта ръководителите на Народния сговор и Военния съюз заедно с бъдещите министри се събират в дома на запасния генерал Иван Русев на ул. „Ст. Караджа“. Разпределят се министерските портфейли в бъдещият кабинет. Стига се до кавга между народняка Цвятко Бобошевски и национал-либерала Боян Смилов. В 3 часа след полунощ армията под командването на офицерите, членове на Военния съюз излиза от казармите и по плана заема основните обекти в София и страната. Докато чакат резултатите от действията на войската за го в орниците подготвят указите за оставка на кабинета на Стамболийски и за назначаването на новия кабинет. Указите са съставени и написани от Никола Рачев и Кимон Георгиев. Заедно с тях те подготвят и доклад на Ал. Цанков до Царя.

Ал. Цанков предлага проект на манифест към българския народ, който се обсъжда и след това се поправя и оформя от Д. Казасови П. Тодоров. Към 4 часа сутринта са получени съобщения от страната, че навсякъде властта е взета в ръцете на Военния съюз. Ал. Цанков, заедно с Б. Смилов и Д. Казасов отива е двореца Враня, за да поднесе на Царя указите за оставка на сваленото правителство и назначаване на ново.

След много вълнения делегацията решава да чака Царя до 11 часа и ако не се срещне с него да се върне в София и обяви България за република. Малко след 11 часа монархът ги приема и изиграва ролята на силно изненадан човек, поставен пред свършен факт. Във възмущението си той влага и не малко искреност, защото София е столица на България, но не е цяла България, а на августейшата особа все още не е ясно какво е положението в провинцията. Международният отзвук от такъв насилствен акт също би могъл да бъде отрицателен.

Изнервен проф. Цанков рязко напомня на Царя на помисли за династията слага указите на бюрото. Царят след известно колебание подписва указите с тежка въздишка. Желая от все сърце успех на преминалото през толкова изпитания Отечество!"

Смъкването от власт на едно правителство с широка подкрепа сред народа не е лесна работа. Превратът успява не само и не толкова благодарение на изненадата, а преди всичко поради действията на Стамболийски против армията и офицерството и настойчивите му опити да превърне офицерството в политическо оръдие на режима. Чистките в армията се извършват по чисто партизански съображения, но се прикриват с изискванията на Ньойския договор. Съкращават се преди всичко офицерите-членове на Военния съюз. Заобиколен от шепа офицери карьеристи със скромни професионални качества, ръководителят на БЗНС прекалено много се надява на всесилното единоначалие. Той не разбира навреме, че не е достатъчно само народът да върви след теб, когато армията е против теб. Днес от дистанцията на времето, може да се каже, че Стамболийски бе оригинален и енергичен политик, но във военното дело бе непоправим дилетант. Именно неговата самонадеяност нанесе смъртоносен удар на собственото му управление.

Българската комунистическа партия, пострадала от земеделското управление не по-малко от другите опозиционни партии, запазва неутралитет по време на преврата. В изборните машинации на земеделците най-много загуби понася тя. През юни 1923 г. Георги Димитров определи нейната позиция: „Нито на страната на едните, нито на страната на другите, против едните и против другите“.

Дейците на Коминтерна се нуждаеха от доказателства, че следвоенната революционна криза не е свършила и търсеха място за „износ на революция“. През юли 1923 г. а България е изпратен Васил Коларов да убеди „недостатъчно болшевизирания Централен комитет на БКП, че трябва да се вдигне въстание за установяване на работническо-селска власт. Основателят на партията и неин всепризнат лидер Димитър Благоев мъдро предвижда обречеността на подобна авантюра и нейните страшни последици. Никой, обаче, не го послуша. Последвалите след няколко месеца събития слагат дълбок отпечатък в българската история. Жестоките им белези откриваме и в днешния ден.

Ал. Стамболийски научава за преврата рано сутринта на 9 юни когато поисква да се свърже по телефона със София и от Пазарджик му отказват. Той се уверява малко по-късно, че действително има преврат от своя съсед в Славовица - Лазар Босаков. За него е ясно, че в столицата е извършен преврат срещу законното правителство, парламентаризма и демокрацията, против бъдещето и нормалното политическо развитие на България Успява да събере около 2000 оранжево гвардейци от Славовица и околните села. Организира отряд и решава да превземе Пазарджик, а след това да настъпи към София. При него пристига началникът на охраната капитан Йоновски, точно когато във вилата се води бой между охраната и отрядна новата власт, дошъл от Пазарджик. Прогонват отряда и тръгват към Пазарджик. Стигат града вечерта на 12 юни и решават да атакуват на следващия ден. Сутринта обаче, войските на Пазарджишкия гарнизон атакуват първи и разпръскват отрядите на Стамболийски.

Убийството на Александър Стамболийски се свързва с имената на полковник Славейко Василев, капитан Никола Харлаков и македонския войвода Величко Велянов - Чичето. Сл. Василев е връстник, земляк и съученик на Стамболийски, началник на канцеларията на военното министерство до средата на май 1920 г., след това е началник на Военното училище и член на Централното управление на Военния съюз. Напуска армията през 1921 г., но на 9 юни отново е офицер и началник на Пазарджишки гарнизон.

На 13 юни Стамболийски е познат в село Голак и заловен, след което е закаран в село Ветрен, където се срещат със Сл. Василев. По-късно полковникът твърди, че Стамболийски заявил пред него „Благодаря ви че ме свалихте от власт. Тя вече много ми тежеше.“ Същата вечер Сл. Василев откарва Стамболийски в Пазарджик и докладва на военния министър генерал Иван Вълков, който нарежда бившият министър-председател веднага да се откара в София. В този момент при него се явява капитан Харлаков, който твърди, че има заповед да отведе бившия министър-председател в столицата Капитанът с отряда си взема Стамболийски и го откарва не в София, а в Славовица, във вилата му. Останалото, както би казал Шекспир за нощта на 15 юни е мълчание.

По-късно пред т. нар. народен съд капитан Харлаков заявява, че на 12.06.1923 г. преди да тръгне с дружината си за Пазарджик го повикал военният министър генерал Вълков. В кабинета му били професор Цанков и министърът на външните работи Христо Калфов Генерал Вълков наредил да ликвидира Стамболийски като всички заповеди, които е получил до този момент и които ще получи в бъдеще да се смятат за отменени от това устно разпореждане. Харлаков твърди пред съда, че поискал писмена заповед, но министърът на войната му изкомандвал „кръгом“ и го изгонил.

От 10-14 юни четниците на Чичето са били в разпореждане на полковник Сл. Василев, а по-късно минават под командването на капитан Харлаков. ни от това устно разпореждаме. Харлаков твърди пред съда, че поискал писмена заповед, но министърът на войната му изкомандвал „кръгом“ и го изгонил.

От 10-14 юни четниците на Чичето са били в разпореждане на полковник Сл. Василев, а по-късно минават под командването на капитан Харлаков.

В 9 часа вечерта на 9 юни кап. Харлаков изпраща следната телеграма от Славовица: „София, Военното министерство. Щаба на армията Копие - Началника на гарнизона в Пазарджик. „В изпълнение на заповедта Ви приех бившия министър-председател Александър Стамболийски, но по пътя от Татар Пазарджик към Славовица автомобилът бе нападен от въоръжени селяни, които задигнаха Стамболийски. Наредих за немедленото преследване на нападателите. В дирите сме. Капитан Харлаков“.

Тази телеграма е предназначена не толкова за получателите, колкото за историята и изследователите на тези печални и трагични събития.

В 9,30 часа на 15 юни във военното министерство се получава втора телеграма: „Преследван и застигнат избягалият бивш министър-председател Александър Стамболийски в местността „Епеджик“ при съпротива падна убит на място. Капитан Харлаков.“

ИСТОРИЯТА ОТ КОЯТО НЕ СЕ УЧИМ

Каква е съдбата на организаторите и извършителите на преврата? Политическият секретар на Военния съюз Никола Рачев загива на 16.04.1935 г. при атентата в катедралата „Св Неделя“. Александър Цанков подава оставката на кабинета на 03.01.1926 г. и става председател на Народното събрание. След 1928 г. ген. Ив. Вълков излиза в оставка и до 1934 г. е пълномощен министър в Рим. През 1934 г. неговият стар другар от Военния съюз и преврата на 9 юни Кимон Георгиев го изпраща в пенсия на 59-годишна възраст. През 1954 г. е осъден на смърт от състав на т. нар. народен съд. Смъртната присъда е заменена с доживотен затвор и през 1962 г. запасният генерал умира в Старозагорския затвор. Димо Казасов е министър около година и половина и напуска правителството на Ал. Цанков. Целият му живот след това е изпълнен с политически трикове и хамелеонщина-винаги е бил на власт и със силните на деня Кимон Георгиев през 1926 г. става министър на железниците, пощите и телеграфите в кабинета на Андрей Л. Яйчен. Напуска правителството през 1928 г. През 1930 г. заедно с Д. Казасов създават надпартийната формация Политически кръг „Звено“, която организира и извършва преврата на 19 май 1934 г. Този път като министър-председател отмени Търновската конституция и разтуря политическите партии.

В годините на Втората световна война К. Георгиев, Д. Казасов, Цв. Бобошевски, проф. Венелин Ганев влизат в т. нар. Отечествен фронт, създаден по инициатива на Г. Димитров от Москва. На 9 септември 1944 г. Кимон Георгиев става министър-председател и назначава Цв. Бобошевски и Вен. Ганев за регенти. След 1946 г. и двамата са в опозиция.

Проф. Ал. Цанков отказва да прави политически сделки и съюзи с комунистите и не влиза в Отечественния фронт. Остава в историята като „кървавия професор“. Умира като емигрант през 1959 г. в Буенос Айрес. К. Георгиев и Д. Казасов завършват дните си като министри, общественици и национални герои. Известно време улица „Женева“ в центъра на София носеше името на Кимон Георгиев. И досега историците, в това число специалистите по „История на БКП“ не са отговорили на въпроса "Как щеше да завърши политическата си кариера и житейския си път проф. Ал. Цанков, ако беше влязъл в Отечественния фронт.

Историята не търпи условно наклонение. Тя е такава, каквато е. Има много мъдрост в известния афоризъм, че историята ни учи, че никой, за съжаление, не се учи от историята. Припомняме го, защото събитията, които подробно разгледахме са едни от най-трагичните за българската нация. От тези съдбовни дни на юни 1923 г. води началото си жестоката зараза на разделението. Ако... Ако бяхме по-мъдри, може би до сега да сме затворили страшната страница на разкола, братоубийството и омразата.

Бог са ни е на помощ, ако не отрезвее погледът ни и ако е изличен от кръвта ни кодът на паметта, че сме българи, от паметта си.